

ТРУДЪТ ПРЕЗ 21-ВИ ВЕК

Профсъюзите винаги са били коректив и основен стълб в индустриалните отношения. Те са ключов инструмент за подкрепа на споделянето на ползите от по-високата производителност между работодателите и работниците. Те бяха много успешни по времето и на трите предходни индустриални революции, защото образуваха спойка между своите членове. Те гарантираха колективни и приятелски отношения сред хората и ги караха да имат принадлежност към нещо по-голямо. Те бяха гнездо на сътрудничество покрай общите икономически интереси, фокусирани върху по-добрите условия на труд и по-високите заплати. В крайна сметка, **организираното профсъюзно движение успя да култивира политически цели, съответстващи на убежденията и интересите на своите членове.** Може би едни от най-чистите и естествени интереси.

Вече се намираме в Четвъртата индустриална революция. Тук тези съставки трябва да работят с подобна синергия дори още повече. Днес работните места станаха по-малко концентрирани и по-разнообразни, така че е по-трудно да се постигнат дружески отношения. Освен това, икономическите интереси на работниците започнаха да се разминават, дори често са поставяни в конкурентна среда. **Това създава редица предизвикателства пред „организиания труд“.**

Може би най-важната характеристика на настоящата индустриална революция, която отсъстваше при предишните, е намаляването на дела на труда в добавената стойност. Това означава, че след като веднъж новите технологии бъдат внедрени, делът на добавената стойност, която отива при капитала – нараства, а тази, която отива при труда – намалява.

Съществуват много емпирични изследвания, които ясно доказват, че въвеждането на работи и нови софтуери в производствения процес почти винаги води до значително по-нисък дял на труда в добавената стойност, независимо дали тази добавена стойност нараства по-бързо и нейното създаване е рационализирано производствения процес. С две думи – независимо от икономическия прогрес, който се създава, факторът „труд“ в общата производствена функция, намалява. Оттам идва и противоречието, че все повече капитали се трупат в ръцете на все по-малко хора, средната класа „изтънява“ а неравенствата между отделни групи в обществото са на исторически рекордно високи нива.

Но да обърнем малко логиката. Ако технологиите, които въвеждаме, създават нови дейности за самите работници, а не ги заместват, то те би трябвало да водят до нарастване на дела на труда? На тази основа използването и разработването на нови технологии, които да повишават дела на труда, може да бъде насърчавано чрез конкретни политики от страна на правителствата?

Ако приемем, че има два типа развитие – устойчиво и неустойчиво, два типа икономически растеж – интензивен и екстензивен, то по същата логика би трябвало да има и два типа дигитализация. Трябва да се насърчава създаването на нови технологии, които играят ролята на „допълващ елемент на човека“, а не заместващ. Тези технологии пак биха повишили резултатите на съответната компания, но без да водят задължително след себе си до загуба на работни места, технологична безработица и несъвършенства на пазара на труда. Въпрос за приоритет и изграждане на стопанските процеси е.

За съжаление, изкуственият интелект умножава инструментите в ръцете на технологичните елити, позволявайки им да създават повече начини за автоматизация на труда и заместване на хората. В името на прогреса и овластени чрез изкуствен интелект, тези лидери имат намаляваща необходимост да се консултират с останалото население, спрямо същите тези елити една или две индустриални революции по-рано. Това потенциално е заплаха не само за организирания „труд“, но и за самите основи на демокрацията по начина по който я разбираме.

Най-важният фактор за увеличаване на неравенството и за загубата на почва под краката на милиони работници по света, е изкривяване на технологиите и тяхната роля. Не трябва да вярваме сляпо на идеята, че изкуствения интелект, например, ще облагодетелства всички. Големият икономически растеж или поредното „икономическо чудо“ се случват само във специфични условия. Те не се провеждат там, където конкуренцията между работодателите е недостатъчна, работниците имат малко или никаква власт, а дигитализацията е непрестанна и повсеместна, без предварително планиране.

Например, след края на Втората световна война също имаме бърза автоматизация, но тя протича паралелно със също толкова иновативни технологии, които увеличават пределната производителност на работниците и търсенето на труд. Комбинацията между тези две сили, както и средата, насърчаваща конкуренцията между компаниите и

колективното договаряне, са това, което прави възможно икономическите „чудеса“ на 20-ти век и високите темпове на ръст на БВП в редица държави.

Тогава е имало и хоризонтална и вертикална автоматизация, която освен че замества част от труда, създава нови работни места за друга част от този труд. В момента имаме основно от първото, без да се разширява хоризонта на възможностите ни. При равни други условия правим едно и също, но с различна организация на съотношенията на силите между труда и капитала.

И това е големият проблем на съвременните икономики. Ако се чудите къде е „заровено кучето“ по отношение на проблемът с ниския икономически растеж. Ето тук е. През 21-ви век наблюдаваме нещо много притеснително. Вече няколко десетилетия виждаме значително по-бърза дигитализация и само няколко технологии, които балансират съотношението на естествения антагонизъм между труда и капитала. Основно заместваме труда, без да му предлагаме алтернатива. И това води до проблем с ръста на икономиката. Това се случва, защото работодателите имат твърде много власт в сравнение с работниците, защото технологиите и тяхното развитие се движи в противно на труда посока и защото ръста на икономиката не винаги води до ръст на заетостта.

През последните години има по-малък ръст на БВП като цяло във всички развити икономики. И това на фона, че всеки ден ни заливат с нови дигитални продукти, приложения, смартфони и компютри. Представете ли си? Поколението на моите родители, живели през 70-те и 80-те години, десетилетия наред е използвало едни и същи телефони (с шайба) и едни и същи телевизори, докато те не се счупят и купуването на нови уреди не стане неизбежно. Днес повечето семейства от средната класа сменят своите мобилни телефони, телевизори и други уреди на всеки една или две години, защото новите модели са по-бързи, по-лъскави и имат повече възможности със своите стотици приложения. Изглежда сякаш темпът на обща иновация е стигнал небесата спрямо преди 50 години, но в същото време икономиката и БВП растат с темпове на костенурка. Защо?

Например, според официалната статистика, през 80-те години на миналия век, средният темп на одобрени национални патента в САЩ е бил ок. 60 000 на година. За сравнение през последното десетилетие, средният брой одобрени патента са ок. 280 000 на година. Говорим за близо пет пъти увеличение. На този фон, за последните 50 години населението на САЩ само е нараснало с 50%. Следователно, при такъв ръст на патентите

и човешкия капитал на нацията, би трябвало да очакваме чудеса в макроикономически план. Нещо повече, голяма част от ръста на разходите за патентоване и изследвания се дължат на нови патенти в областта на електрониката, комуникациите и софтуера – все области от които се предполага, че трябва да изстрелят американската икономика напред като икономически показатели. Но ако погледнем малко по-внимателно т.нар. „плодове на дигиталната революция“, то те са много трудно забележими от гледна точка на макроикономиката. И не става въпрос само за САЩ, аз просто дадох такъв пример. Този принципи важи за почти всички развити икономики.

През 1987 г. нобеловият лауреат по икономика Робърт Солоу пише *„Може да видите компютърната ера навсякъде, освен в статистиката за производителността“*, обръщайки внимание на малките икономически ръстове, които са директно генерирани от инвестиции в дигитални технологии. Разбира се, тогава всички му казват, че е твърде рано и трябва да почака, за да види огромният потенциал върху макроикономическата статистика от дигитализацията. Оттогава изминаха близо 40 години и все още чакаме. **Истината е, че САЩ и повечето Западни икономики, които традиционно се считат за „люлката на новите технологии“ преживяха няколко от най-посредствените си десетилетия по отношение на реалния ръст на икономиките им откакто въобще се мери такава статистика.**

Същото се случва и с ръста на заплатите. Той се забавя, тъй като профсъюзното движение все повече се ограничава в глобален план. На практика, липсата на достатъчно съпротивителни сили от страна на колективния „труд“, е вероятно сред основните причини за по-бързото навлизане на дигитализацията от страна на колективния „капитал“. Паритетът на силите бе нарушен. И от това страда реалния икономически растеж и стандартът на живот на мнозинството от работещите. Без противодействащи сили, дигиталните технологии ще бъдат безконтролни въвеждани във всички сфери на нашия живот. Компанията ще бъдат все повече овластявани, а трудът ще бъде все по-често заобикалян. **Затова ролята на профсъюзите трябва да нараства през следващите години.** Не защото аз самият съм синдикалист, а защото съм чел достатъчно много литература по въпроса, за да осъзная, че много алтернативи нямаме.

„Наклонът на кривата“ на развитие на новите технологии до голяма степен зависи от нас. Той е въпрос на избор – и то социално конструиран избор. Ако ние колективно не

направим този избор, ще го направи някой друг вместо нас. Всъщност, дигиталните решения, наложени „отгоре“ от т.нар. технологични лидери, започват вече почти по дефиниция и с огромна пропаганда, да се налагат и разглеждат като едва ли не „обществено благо“ и от обществен интерес. Но това, което повечето работници получават, е по-скоро антиутопия, тъй като често те губят работните си места или пък цената на техния труд ерозира. Това е типичен пример за следване изцяло принципите на икономическа ефективност без да си даваме сметка за социалното разслоение, което би предизвикало няколко процента по-висок растеж на БВП. Не е важен размера на БВП, а неговото разпределение и структура.

От първоначалната еуфория около демократизиращия потенциал на интернет и социалните медии, все повече хора започнаха да мислят обратното и да твърдят, че дигиталните инструменти в природата си са антидемократични. Историкът Ювал Ноа Харари дори твърди, че технологиите облагодетелстват тираниите, а ние може би сме влезли в ерата на „дигиталната диктатура“ на стоковия, паричния и трудовия пазар.

Според мен, дигиталните технологии не са демократични, нито антидемократични. Те са функция на хората и начина по който се използват. Те са проекция на реалния свят, мултуплицирана хиляда пъти като краен ефект върху масите. Дали ще създаваме технологии, които ще разширяват дейността на работниците и ще умножат техните способности или ще създаваме технологии, които изцяло ще заместят работниците, е изцяло наш избор. ИИ и технологиите са инструмент. Могъщ инструмент в ръцете на определена идеология. За разлика от предишните индустриални революции, настоящата е може би най-силно идеологически дефинирана. Фукуяма не е прав! Края на историята дори не е близко.

А профсъюзите по цял свят трябва да се стягат. Защото Джордж Оруел в „1984“ пита следното „... в крайна сметка как да знаем, че две и две прави четири? Или че силата на гравитацията действа? Или че миналото не може да се променя? Ако и миналото, и външния свят съществуват само в ума, и ако самият ум подлежи на контрол, какво тогава?“. Победите на капитала над труда в глобален план през последните десетилетия са значителни. Затова трябва баланс, тъй като говорим за висша форма на естествен антагонизъм. Така както светът има нужда от двуполюсен модел на управление и

следване, така и икономиката има нужда от същото – паритетът на силите между капитала и труда трябва да бъде възстановен.

Иначе как ще можем да сравняваме?

Александър Дюма е бил прав в „Граф Монте Кристо“ – „На този свят няма нито щастие, нито нещастие, има само сравняване между едно състояние и друго.“. **За да можем да сравняваме и избираме, „колективният труд“ трябва да бъде сплотен срещу предизвикателствата на новата технологична ера. А „колективният капитал“ дори не осъзнава каква огромна нужда има от „колективния труд“ в настоящата ситуация.**

Любослав Костов